

АРХИВЪТ НА ПОБОРНИЧЕСКО-ОПЪЛЧЕНСКОТО ДРУЖЕСТВО “ШИПКА” – гр. ТРОЯН, ВЪВ ФОНДА НА МУЗЕЯ “БЪЛГАРИЯ И СЛАВЯНСКИЯ СВЯТ”

Димитър Павлов

В продължение на повече от век темата за участието и ролята на българското опълчение (БО) в Руско-турската освободителна война (1877–1878 г.) предизвиква интереса на историци, общественици, политици, писатели и публицисти. Обяснимо е защо – веднага след Освобождението БО става предмет на широк обществен интерес.¹ Причините за това са няколко:

Първо, в новоосвободена България тя основателно се превръща в неизчерпаем извор на родолюбие и патриотизъм, на изразител на признателността и радостта от извоюваната свобода; второ, много от действителните участници (поборници и опълченци) са проникнати от съзнанието, че са длъжни да оставят за поколенията своите спомени, бележки, мемоари, документи за отминалите дни. А те предизвикват изследователя на епохата да надникне в тези редове, които още носят аромата на едно героично време; трето, от важно значение е идеята на Министерството на войната от 1882 г. да се събират материали и документи за написването на цялостна история на БО.

През изминалите години, с различна степен на интензивност, историографията за БО непрекъснато се обогатява. Много изследователи дават своя принос за изясняването на отделни страни от зараждането, формирането, утвърждаването и участието на БО във войната; за структурата и социалната съдба на поборниците и опълченците след Освобождението; на отношението на държавата и обществото

към тях. През периода от 40-те до 80-те години на ХХ в. са публикувани няколко съчинения, авторите на които си поставят много по-широки, като обхват и съдържание, творчески задачи. Те успяват да обобщят натрупаните вече публикации, новите извори, да систематизират известните материали и документи и да разширят знанията за БО.² От друга страна, отговарят на нарасналата обществена потребност от повече информация за участието му в отделните фази на войната.

Все още редица важни и съществени въпроси, свързани с БО, остават неизяснени. И това е сериозна пречка за написването на неговата цялостна история, задача, поставена още през 1882 година. Една от главните причини е, че дейността на местните поборническо-опълченски дружества е останала встрани от вниманието на изследователите. А именно в тях се крият отговорите на много от въпросите, отнасящи се до характера, структурата и дейността на организацията. За съжаление, по неизвестни засега причини, липсват архивите на по-голямата част от местните клонове. В Централния военен архив във Велико Търново са запазени само части от архива на дружеството в Габрово (приходно-разходна книга) и в Шумен (входящ и изходящ дневник).

Посочените обстоятелства доказват ценността на съхранявания в музея “България и славянския свят” към Национален исторически музей архив (дневник за изходяща и входяща поща, писма и докумен-

ти за периода 1903–1931 г.) на троянското поборническо-опълченско дружество “Шипка”³. Той разкрива възможността да се покаже дейността, а също така животът и проблемите на неговите членове в продължение на повече от тридесет години след Освобождението. Става известна важна страна от взаимоотношенията му както с Централното дружество, така и с други местни клонове на организацията в страната. Сред материалите и документите има и такива, които представляват отправки към времето на Руско-турската освободителна война и съдържат интересни данни и факти за участието на БО в едни от най-жестоките и кръвопролитни боеве – Хаинбоаз, гр. Стара Загора, вр. Шипка, с. Шейново, с. Тича.

*

Книгата за изходящата и входящата поща на дружеството е започната, както е отбелязано на корицата, на 1 януари 1879 година. Създава се впечатлението, че тази дата поставя началото на създаването на дружеството. Още повече, че по това време в цялата страна се развива процес на обединяване на поборниците и опълченците. През 1880 г. е образувано пловдивското дружество, последвано от сливенското – 1881 г., софийското – 1882 г., чирпанското – 1883 г., ямболското – 1883 г., карловското – 1888 г. и др.⁴ В началния период дружествата в София и Пловдив започват да играят ролята на централни за Княжество България и Източна Румелия. Няма точни данни за образуването на дружествата в Северна България, но вероятно в Русе, Севлиево, Габрово, В. Търново те възникват по същото време. Достатъчен пример за троянските поборници и опълченци, за да ги последват с изграждането на свое дружество.

Но липсата на каквито и да било документи до 1903 г. (освен посочената вече бележка – “1 януари 1879 г.”) по-скоро налага извода, че дружество все още не съществува в града. По всяка вероятност

тетрадката първо е използвана за други цели. Едва на 29 януари 1903 г. по инициатива на Петър Табаков, Вачо Вътев, Димитър Стоянов, Дамян (Даймян) Михов и Стою Колев се провежда общо заседание, след което в съставения протокол е записано, че “...до сега не е учредявано никакво дружество в града ни.”⁵ Участниците в заседанието единодушно решават да се образува “Троянско Поборническо-Опълченско дружество.” За председател е избран П. Табаков, а в състава на ръководството влизат: В. Вътев, Д. Стоянов, Д. Михов и Ст. Колев. На заседанието присъстват: Димитър Даскалов, Петко Стойнов, Марин Петков Банковски, Христо Драгнев, Васил Пенчов, Дочо Стоянов, Тодор Радев, Цветан Михов, Стоян Банчев и Ганчо Колев.⁶ Образуването на дружеството в Троян отговаря на една назряла потребност за местните поборници и опълченци, осъзнали, че по-нататъшното забавяне не е в тяхна полза. Налице са сериозни обективни причини за подобно тревожно мнение – държавата не успява да защити интересите на своите достойни синове, голяма част от които са оставени на благоволенieto на сляпата съдба.

Решимост и подтик за обединение на троянчани дават и решенията на Третия поборническо-опълченски конгрес, проведен на 26 ноември 1902 година. На него е утвърден проект за нов Закон за подобрене положението на поборниците и опълченците. Много от местните дружества изразяват мнение, че той представлява отстъпление от веднъж вече завоювани позиции. Против законопроекта се обявяват дружествата в Ст. Загора, Н. Загора, Русе, Дряново, Тетевен и Берковица. Изразител на остро недоволство става дряновското дружество. То подготвя и изпраща до всички клонове в страната Аapel, в който се прави задълбочен анализ и се подлагат на критика действията на Централното настоятелство и неговия председател о. з. полковник Стефан Кисов.⁷ Предлага се новият проект да не се внася за обсъжда-

не в Народното събрание, а да се утвърди проектът от 1899 г., внесен с. г. от министъра на финансите Лилян Тенев на 24 ноември и приет на първо четене.

Така още в началото троянското дружество е изправено пред проблема – да подкрепи Апела на дряновското дружество или да застане на страната на Централното настоятелство. Изборът е труден, защото членовете му още не са ориентирани в създалата се обстановка. Позицията му остава неизвестна поради липсата на документи.

На 6 февруари 1903 г. Централното дружество изпраща писмо № 45 до председателя П. Табаков с искане да подготви и изпрати в София пълния списък на членовете.⁸ Това е първата официална задача, поставена на дружеството. В архива са запазени общо четири списъка – три подготвени от П. Табаков и един на Централното настоятелство.⁹ От представените списъци става ясно, че след учредителното заседание на 29 януари 1903 г., към дружеството са се присъединили още седем души: Марко Дочев, Марко Иванов, Димитър Николов, Георги Цанков, Христо Маринчев, Васил поп Стефанов и Петър Петков, т. е. дружеството вече наброява 22 души. Да разгледаме по-подробно данните за всеки един от членовете:

На първо място в списъците е поставен В. Пенчов, родом от с. Колибите, Троянско. Той се влючва в състава на БО през май 1877 г. в гр. Пloeщ, Румъния, и е зачислен в 4 рота, 5 дружина (в списъка на Централното настоятелство е отбелязано 3 рота).¹⁰ Участва в боевете при Хаинбоаз, вр. Шипка и с. Шейново, където е ранен. Награден е със сребърен медал за отбраната на Шипка, с български кръст и светлобронзов медал. Женен, с три деца – син и две дъщери. Притежава стара двуетажна къща. Получава 480 лв. пенсия. Признат за действителен участник в БО.

2-ри е Д. Стоянов – родом от с. Орешак, Троянско. В БО влиза през май 1877 г. в гр. Пloeщ и е зачислен във 2 рота, 4 дру-

жина.¹¹ Участва в боевете на Шипка от 9 май до 21 август 1877 година. През ноември с. г. е уволнен, защото е убит брат му и няма кой да се грижи за семейството. В съответствие със Закона за подобрене положението на поборниците и опълченците получава 30 дка земя в землището на с. Долно Павликени, Ловешко. Женен, с три деца – двама сина и една дъщеря. Не е признат за действителен опълченец – не представя свидетелство за уволнение от дружината. В списъка на Централното настоятелство има забележка, че е избягал от ротата си.¹²

3-ти – П. Табаков – родом от Троян.¹³ На 2 май 1877 г. се записва в БО в гр. Пloeщ и е зачислен в 3 рота, 4 дружина, като редник. Участва в защитата на Шипка от 9 май до 21 август 1877 г., където е ранен. На 16 февруари 1878 г. воюва срещу башибозушките отряди при с. Тича. Уволнен е на общо основание през юни 1878 г. в гр. Пловдив. Награден със сребърен медал за участието си в боевете на Шипка, със светлобронзов и тъмнобронзов медал. Получава еднократна помощ от 30 дка земя в землището на с. Добродан и 300 лв. за обзавеждане. Женен, с трима сина и три дъщери. До 2 октомври 1902 г. е на държавна работа като младши горски стражар. Покъсно е произведен в старши. След това работи като старши полицейски стражар.

4-ти – Д. Даскалов – родом от с. Колибите.¹⁴ Влиза в състава на БО през май 1877 г. в гр. Пloeщ и е зачислен в 4 рота, 3 дружина, като редник. Пътищата на войната го отвеждат до едни от най-тежките сражения – Шипка, Шейново, Садово и Тича, от 9 декември 1877 до 22 януари 1878 година. За отбраната на Шипка е награден със светлобронзов и тъмнобронзов медал. Уволнен на 28 юни 1878 г., със свидетелство № 842. Признат за действителен участник в БО. Със свидетелство № 1086 от 3 февруари 1895 г. получава еднократно 180 лв. за обзавеждане и 30 дка земя в с. Долно Павликени. Женен, с три дъщери. Притежава двуетажна къща. Занимава се

със земеделие. До 12 септември 1902 г. е пеши горски стражар, след това е уволнен и остава без работа до съставянето на списъка на членовете на троянското дружество.

5-ти – Д. Стоянов – родом от с. Колибите.¹⁵ Постъпва в БО през април 1877 г., гр. Пloeщ. Зачислен е в 4 рота, 5 дружина, като редник. На 19 юни 1877 г. воюва при Ст. Загора, а през юли при отбраната на Шипка е ранен. Признат е за действителен опълченец. Получава 300 лв. за обзавеждане и 30 дка земя край с. Борима. Женен, с един син. Притежава едноетажна къща. Занимава се със земеделие.

6-ти – Д. Михайлов – родом от гр. Троян.¹⁶ Участва в Сръбско-турската война от 1876 година. Женен, с една дъщеря. Поради непредставяне на свидетелство за участието си в Сръбско-турската война не е признат за поборник. Не са отбелязани други данни за него.

7-ми – Хр. Драгнев – родом от с. Терзийско, Троянско.¹⁷ През 1876 г. участва в Сръбско-турската война, след което се записва в БО през април 1877 г., гр. Пloeщ, и е зачислен като редник в 3 рота, 3 дружина. Участва в отбраната на Шипка. Уволнен през декември 1877 година. Не представя свидетелство и не е признат за поборник (опълченец).¹⁸ Получава 30 дка земя в с. Кошан. Занимава се със земеделие и притежава едноетажна къща.

8-ми – И. Дочов (Дочев) – родом от с. Калейца.¹⁹ С четата на войводата Филип Тотю взема участие в Сръбско-турската война от 1876 година. Раняван в левия крак. Получава годишна пенсия от 380 лв. от 3 юни 1898 година. Женен, с един син. По професия земеделец. Участник в Априлското въстание, за което е награден със светлобронзов медал. В списъка на Централното дружество е записано срещу името му, че не е представил нужното свидетелство, за да бъде признат за поборник.

9-ти – П. Стоянов – родом от с. Шипково.²⁰ В БО е от юни 1877 г., гр. Зимнич,

и е зачислен във 2 рота, 5 дружина. Воюва на едни от най-трудните фронтове на войната – Хаинбоаз, Ст. Загора, Шипка. Уволнен през октомври 1877 г., защото родителите му са убити от турците и няма кой да се грижи за трите му деца. Награден със светлобронзов и тъмнобронзов медал за участието в отбраната на Шипка. Признат за опълченец. Получава 30 дка земя в землището на с. Кошан и 300 лв. за обзавеждане. Женен.

10-ти – Ст. Колев (Кольов) – родом от махала Книжни лъг, Троянско.²¹ Четник при Ф. Тотю. С четата воюва при Бабина глава, Коритото и гр. Чипровци. Напуска четата през октомври 1876 година. На 6 септември 1897 г. получава 360 лв. годишна пенсия. Женен, с две дъщери. Занимава се със земеделие. Тъй като не е представил свидетелство за участието си в четата на Ф. Тотю не е признат за поборник

11-ти – Т. Радев – родом от с. Калейца.²² Постъпва в БО на 24 май 1878 г. и е зачислен в 4 рота, 4 дружина. Взема участие в боевете на Шипка от 9 до 11 август 1877 година. През ноември (декември) 1877 г. е уволнен по болест. Не е признат за опълченец, защото не представя свидетелство. Остават съмненията, че е избягал от ротата си. През 1888 г. получава 300 лв. за обзавеждане и 30 дка земя в с. Борима. Женен, с пет деца. Притежава двуетажна къща.

12-ти – М. Банковски – родом от с. Терзийско.²³ След Освобождението се преселва да живее в с. Борима. През 1876 г. заминава за гр. Кладово, сборен пункт за българските доброволци, участници в Сръбско-турската война от 1876 година. Записан е в 3 рота, 3 батальон. Участва в боевете при Бабина глава, Коритото, Иванова ливада и Зайчар. Ранен е и се уволнява през март 1877 година. Признат за поборник и получава годишна пенсия от 360 лева.

13-ти – Д. Банчев – родом от с. Калейца.²⁴ На 26 юни 1876 г. става четник при Ф. Тотю. В една от битките е пленен и лежи

9 месеца и половина в затвора във В. Търново. Съгласно Закона за подобрене положението на поборниците и опълченците получава 300 лв. за обзавеждане и 30 дка земя. Не е признат за поборник, защото не е представил необходимото свидетелство. Притежава двуетажна къща. Занимава се със земеделие.

14-ти – В. Вътев – родом от с. Лозница, Ловешко.²⁵ След Освобождението живее в гр. Троян. През май 1877 г. в гр. Плоещ се записва в БО – 3 рота, 5 дружина. Дълъг е списъкът на боевете, в които участва – Хаинбоаз, Мъглиж, Казанлък, Ст. Загора и Шипка. На 28 юли 1877 г. е ранен. Уволнява се на 28 юни 1878 година. Награден е със сребърен медал за отбраната на Шипка и със светлобронзов и тъмнобронзов медал. Получава 300 лв. за обзавеждане и 30 дка земя. Женен, с една дъщеря. Наемен работник.

15-ти – Цв. Михов – родом от гр. Габрово.²⁶ След Освобождението се заселва в гр. Троян. Записва се в състава на БО на 5 август 1877 г. в гр. Плоещ. Зачислен е в състава на 2 рота, 10 дружина, като редник. Участва в боевете при Шейново и местността Зелено дърво. Уволнява се на 5 юли 1878 година. Признат за опълченец. Получава 300 лв. за обзавеждане и 30 дка земя в с. Борима. Женен, с пет деца – един син и четири дъщери. Наемен работник.

16-ти – В. поп Стефанов – родом от с. Орешак.²⁷ Постъпва в БО на 5 май 1877 г. в гр. Плоещ. Зачислен е в 4 рота, 3 дружина, като редник. Участва в боевете при Ст. Загора, а от 9 до 21 август е сред защитниците на Шипка, след което на 29 декември влиза като победител в Шейново. На 16 януари 1878 г. участва в кръвопролитната битка срещу башибозушките орди край Тича. Преминал през едни от най-тежките сражения по време на войната, има шанса да не бъде ранен. На 28 юни 1878 г. е уволнен на общо основание. Награждаван е с отличия (ордени и медали) и получава 50 дка земя в землището на с. Долно Павликини. Женен, с петима синове. Притежава

стара двуетажна къща, в която многолюдното семейство живее заедно с родителите му. Занимава се със земеделие, кръчмарство и лозарство.

17-ти – Ц. Христова (в списъка присъства като съпруга на вече покойния опълченец Хр. Маринчев Гадевски).²⁸ Хр. Гадевски е роден в гр. Троян. Записва се в БО на 2 май 1877 г. в гр. Плоещ и е включен в състава на 2 рота, 4 дружина. През 1876 г. Хр. Гадевски е в четата на Христо Ботев. Той е първи братовчед на известния революционер Димитър Икономов, който е член на щаба на четата. След убийството на Хр. Ботев на 20 май 1876 г. четата се разделя на няколко групи. Хр. Гадевски е заедно с Д. Икономов, Петър Ванков, Владимир Друмев, Цанко Минков, Димо Аджаров, Атанас Чартазанов, Пенчо Христов, Христо Лазаров, Ангел Стойчев, Пенко Грозев, Христо Иванов Калканделията, Досю Стойков, Кръско Генков и др.²⁹ След няколкодневно скитане из Балкана четата достигнала до с. Лакатник, където по съвета на местния турчин Молла Мехмед се предала на обградилите ги турци и черкези.³⁰ Откарани са в Орхание (Ботевград). Групата на Д. Икономов е изпратена под конвой в София на 29 май. Всички четници от Софийския затвор са разпитвани в продължение на около два месеца, след което са амнистирани.³¹ След като излиза от Софийския затвор, Хр. Гадевски заминава за Румъния и през май 1877 г. е вече опълченец. Войната го отвежда сред защитниците на Шипка (9–21 август). Участва в превземането на Шейново и в януарската битка (16 януари 1878 г.) край Тича. За боевете на Шипка е награден със сребърен медал за храброст, а също така със светлобронзов и тъмнобронзов медал. Уволнява се на 27 юни 1878 година. От 1888 г. получава 198 лв. годишна пенсия. Женен, с четири деца – двама сина и две дъщери. Притежава двуетажна къща. Работи като наемен работник. Умира през 1888 г., едва на 32 години.

18-ти – Лала Генкова – съпруга на покойния Г. Цанков.³² Той е роден в гр. Калюфер, но след Освобождението се заселва в гр. Троян. През юни 1876 г. заминава за гр. Кладово и се включва в българския отряд, взел участие в Сръбско-турската война от с. г. След това се озовава в гр. Плоещ и на 2 май 1877 г. се записва в БО. Зачислен е във 2 рота, 4 дружина, като редник. Както и други негови другари от поборническо-опълченското дружество в гр. Троян участва в едни от най-важните и тежки сражения – Шипка, Шейново и Тича. Не е раняван, но през март 1878 г. е уволнен по болест. Не е награждаван. Женен, с двама сина и две дъщери. От 11 октомври 1902 г. получава годишна пенсия от 360 лева. Семейството му е много бедно. Неслучайно в списъка срещу неговото име е отбелязано: “С чужда работа се занимава, с предене на / х / урка, няма нито своя къща, нито своя нива, нито своя ливада, нито своя градина.”³³

19-ти – Йова Димитрова – съпруга на покойния Д. Николов, родом от гр. В. Търново, заселил се след Освобождението в гр. Троян.³⁴ На 26 юни 1876 г. неспокойният му дух го отвежда в гр. Кладово, за да вземе участие в Сръбско-турската война. На 2 март 1877 г. е вече опълченец в гр. Плоещ. Бойната му биография е богата: Шипка, с. Кръвеник, Шейновец. Произведен е в чин ефрейтор. Не е раняван, но и не е награждаван с военни отличия. Уволнен е на общо основание на 28 юни 1878 година. От 1 юни 1901 г. получава 270 лв. годишна пенсия. През 1903 г. му е издадена пенсионна книжка № 1587. Женен, с четири деца – двама сина и две дъщери. Няма данни за имотно състояние на семейството. Към оскодната пенсия Д. Николов добавя изкараните от наемна работа пари. И той като своите другари Хр. Гадевски и Г. Цанков умира твърде млад.

20-ти – Д. Стоянов – родом от с. Калейца, в което продължава да живее и след Освобождението.³⁵ В БО е от април 1877 г. (според негово твърдение – не си спомня

точната дата). Записан е в личния състав на 4 рота, 5 дружина, като редник. Участва в сраженията при Ст. Загора на 19 юли 1877 г., на Шипка от 9 до 11 август, и на 28 декември при Шейново. Раняван е през юли 1877 година. Не е награждаван. Уволнява се по болест през март 1878 година. Получава 30 дка земя в с. Борима и 300 лв. за обзавеждане. Женен, с един син. Притежава двуетажна паянтова къща. Занимава се с воденичарство.

21-ви – М. Иванов – родом от гр. Троян.³⁶ На 2 май 1877 г. в гр. Плоещ се записва в БО – 2 рота, 4 дружина, като редник. Воюва на Шипка, край Шейново и Тича. Уволнен е на 27 юни 1878 година. Не е раняван. За заслугите си получава сребърен медал, светлобронзов и тъмнобронзов. Няма отбелязани данни за семейно положение и имотно състояние. Не става ясно дали му е дадена земя, еднократна сума за обзавеждане или пенсия. Занимава се с “фабрикуване на тютюневи изделия”.³⁷

22-ри – М. Дочев – родом от гр. Троян.³⁷ След Освобождението се премества в гр. Свищов. В БО е от 2 май 1877 г., гр. Плоещ, и е включен във 2 рота, 4 дружина, като редник. Не участва в сражения, защото е оставен да обучава новите попълнения в БО. Няма други данни за него.

23-ти – Г. Колев – родом от с. Дебнево, където продължава да живее и след Освобождението. През 1877 г. в гр. Плоещ постъпва в БО и е записан в състава на 3 рота, 3 дружина. Участва в боевете при Ст. Загора – 19 юни 1877 г., на Шипка, от 9 до 15 август, и край Шейново, 27–28 декември. Липсват данни за семейно положение и имотно състояние, както и за упражняваната от него професия. Не е отбелязано да е получавал земя, пари за обзавеждане или пенсия.

В списъка на Централното настоятелство не е записан опълченец с такова име. Вероятната причина за отсъствието на М. Дочев в списъка на Централното настоятелство е, че докато той се работи в София, след което е изпратен в гр. Троян, той

навярно вече се е преселил в гр. Свищов. А отсъствието на данни в списъка на троянското дружество подсказва, че може би е заминал веднага след учредяването на дружеството.

Срещу девет имена е посочено, че не са признати за действителни поборници и опълченци: Д. Стоянов, Д. Михайлов, Хр. Драгнев, И. Дочев, П. Стоянов, Ст. Колев, Т. Радев, Д. Банчев и Г. Цанков. За основна причина се посочва непредставянето на документи. За Д. Стоянов, Хр. Драгнев, П. Стоянов и Т. Радев е добавено, че са избягали от ротите, в които са били зачислени.⁴⁰

Срещу името на Хр. Драгнев, записан под № 6 в списъка на Централното дружество, е добавена забележка – да предостави точни сведения за зачисляването си в БО в гр. Пловдив, а също така и за участието в Сръбско-турската война, подкрепени с конкретни документи.⁴¹ Запазените списъци за членовете на дружеството са ценни с информацията, която съдържат: за родните им места, за участието в национално-освободителното движение и БО, за сраженията, в които са участвали, за семейното положение и имотното състояние, за поминъка и професиите. От друга страна, те разкриват интересни страни от законодателната и социално-защитната политика на държавата, ориентирана към поборниците и опълченците.

Троянското дружество започва дейността си в изключително труден за цялата организация момент. Апелът на дряновското дружество провокира и подклажда настроения, които в продължение на години тлеят, но сега огънят на недоволството избухва с ярки пламъци. Четвърт век е изминал от Освобождението на България и се оказва, че държавата все още не е решила остриите социални и икономически проблеми на поборниците и опълченците. Немалък брой от тях са оставени сами на себе си, потънали в бедност и заставени да водят жалко съществуване.

Централното дружество е принудено да развива дейността си в много сложна обстановка и се опитва на всяка цена да намери изход от задаващата се криза. Трудностите се увеличават и от факта, че към обективните причини се прибавят и много субективни – кадрови, междуличностни, управленчески и организационни. И неслучайно новоизбраното ръководство се заема със създаването на условия за обединяване на всички дружества около Централното, съпроводено със създаването на нови. За целта на 10 май 1903 г. до местните клонове е изпратено писмо № 124, с което се уведомяват, че е избрано ново ръководство на Централното настоятелство: Григор Найденов – председател, Бойко Нешев и Тодор Киров – подпредседатели, Тодор Николаев, Тома Симеонов и Мавруди Петков – секретари, Петър Зографски – касиер.⁴² Наред с молбата за пълно морално и материално съдействие се апелира “...да се оставят настрана личните прищевки, раздорите и несъгласията, които досега разяждаха нашата корпорация и са я докарали до сегашното плачевно положение.”⁴³ С писмото Централното настоятелство признава за появилите се сериозни противоречия и затова поставя на преден план задачата за единството на организацията. Членовете му много добре знаят, че решението трябва да се търси главно по пътя на подобряването на положението на поборниците и опълченците. Това обяснява причината да се изпрати на 3 май 1904 г. писмо, с което уведомява всички дружества, че след дълго забавяне законът за подобрене положението на поборниците и опълченците “...се гласува и прие от Народното събрание, утвърди от Н. Ц. Височество, облече се в държавния печат и публикува в Държавен вестник, броеве №, № 11 и 42 от 16. I. и 25. II., тази година.”⁴⁴ В писмото Законът е определен като “сравнително справедлив и удовлетворителен”, особено за тези поборници и опълченци, които вместо пенсия са получили само земя и малка сума за обзавеждане.⁴⁵

П. Табаков запознава членовете на троянското дружество със съдържанието на писмото. То предизвиква оправдан интерес у тях, защото засяга жизнено важни за всички въпроси. Как е минало обсъждането му, ясно и точно показва отговорът на дружеството от 6 юни 1904 година. С него троянчани настояват Министерски съвет (МС) час по-скоро да признае новия закон, а не както е решило Народното събрание – той да влезе в сила от 1 януари 1905 година. “Защото – продължават авторите на отговора – членовете ни се намират в доста бедно положение и не са в състояние да изхранват 7–8-членни семейства.”⁴⁶ Предлага и другите дружества да подкрепят подобно искане. Писмото разкрива нерадостната картина на тежкото материално положение на членовете на троянското дружество, принудени отново да се борят, но не с пушка и сабя за свободата, както в миналите години, а за парчето хляб и достойно съществуване.

На 15 юни 1904 г. П. Табаков получава ново писмо, с което Централното настоятелство препоръчва да свика събрание на дружеството, но само с действително признати поборници и опълченци. На него да се избере ръководство в състав: председател, подпредседател, секретар и касиер.⁴⁷ По-трудно е искането за изясняване съюзното положение на непризнатите членове: Д. Михайлов, П. Стоянов, Ст. Колев и Г. Цанков (вече покойник).

В отговора си от 24 юни 1904 г. П. Табаков описва представените документи от посочените от Централното настоятелство членове: Д. Михайлов – батальонно свидетелство от 3 април 1877 г.; П. Стоянов – свидетелство от Министерството на войната, под № 1027 от 1881 г.; Ст. Колев – свидетелство от 1891 г.; Г. Цанков – свидетелство от Сръбското военно министерство, № 4756 от 19 юни 1902 г., изпратено от Българското дипломатическо агентство в Белград до Пловдивския апелативен съд с писмо № 726 от 9 септември 1902 година.⁴⁸ Към тях е прибавено и името на И.

Дочев (свидетелство от 1896 г.), което не е посочено в писмото на Централното настоятелство.

На 28 юни председателят на троянското дружество, недочакал отговора от София, изпраща ново писмо, придружено със свидетелството на Д. Банчев, участник в четата на Ф. Тотю през 1876 година.⁴⁹ То е с № 2078 от 27 юли 1884 година. Отправена е настоятелната молба – всички споменати в двете писма да бъдат признати за действителни поборници и опълченци. Лятото на 1904 г. минава, без да е получен отговор на двете писма на П. Табаков от 24 и 25 юли с. г., очакван с нетърпение от членовете на дружеството. Незвестността засилва нетърпението им. На 5 октомври, с писмо № 6, до София е изпратено свидетелството на Т. Радев. Издадено е от Министерството на войната на 7 май 1882 г., под № 1654, доказателство, че е служил в 4 дружина на БО.⁵⁰ П. Табаков използва случая, за да попита и за съдбата на другите седем членове на дружеството, чиито документи са изпратени още през м. юли.

Писмото от 5 октомври е любопитно и заради това, че с него започва дългогодишна преписка по “случая Т. Радев”, който десетилетия така и не намира крайно решение. Без да е признат за действителен опълченец, той съумява да се възползва от всички права и облаги, дадени му от Закона за подобрене положението на поборниците и опълченците: пенсия, земя, пари за обзавеждане, пътуване по железниците с намаление и др.

В края на октомври 1904 г. П. Табаков изпраща ново писмо до Централното настоятелство. С него потвърждава, че Ст. Колев наистина е бил четник при Ф. Тотю и свидетелството му е издадено лично от войводата.⁵¹ Този път отговорът пристига много бързо – на 9 ноември 1904 г. с писмо № 269 председателят на организацията Гр. Найденов му съобщава, че Ст. Колев може да бъде признат за действителен поборник, ако представи документ, съгласно чл. 21, б.

“в” и “г.” от Закона за подобрене положението на поборниците и опълченците.⁵²

С изпратеното на 30 ноември писмо Централното настоятелство уведомява П. Табаков, че се връщат документите на Д. Банчев и Т. Радев. И за тях се изисква да се вземат предвид: за Д. Банчев – чл. чл. 4 и 21, б. “в”; за Т. Радев – чл. чл. 4 и 21, б. “а”.⁵³ Още неуспяло да пристигне в Троян, писмото е последвано от ново, под № 273, подписано от Гр. Найденов и Т. Симеонов. Съдържанието му не отговаря на очакванията на членовете на дружеството, на които се оспорва редовността на представените документи. От тях само Д. Михайлов и Г. Цанков са признати за действителни членове. За И. Дочев и П. Стоянов се искат допълнителни документи, според чл. чл. 4 и 21, б. “а” от закона.⁵⁴ Т. Радев не е споменат в писмото.

Независимо от така развилите се събития П. Табаков не счита, че всичко е направено. На 10 февруари 1905 г. изпраща ново свидетелство за П. Стоянов, подписано от неговите съселани от с. Шипково, в уверение, че той наистина е участвал в Руско-турската освободителна война.⁵⁵ Централното настоятелство не признава за официален документ свидетелство № 877 на шипковската селска община и с писмо от май 1905 г. отново напомня на председателя на троянското дружество, че П. Стоянов е длъжен да представи документ, отговарящ на изискванията на закона.⁵⁶ Позицията на централното ръководство е принципна. То е принудено да разглежда всеки случай внимателно и поотделно, за да може да вземе безпристрастни решения. Защото подобни случаи се оказват по-скоро правило, а не изключения. Това е една от причините да се забави ритъмът на работа на Централното настоятелство и да се проточи във времето решаването на много тежки случаи.

Така се получава с вдовицата на Хр. Гадевски, Ботев четник и опълченец, оставил след ранната си смърт жена и четири деца. П. Табаков приема присърце съдбата

на овдовялото семейство. В писмо от 5 януари 1905 г. описва в каква нищета живеят съпругата на Хр. Гадевски, Ц. Христова, и децата им.⁵⁷ Повече от седем месеца отговор от София не идва. Това принуждава П. Табаков отново да напомни на Гр. Найденов, като добавя, че вдовицата на Хр. Гадевски получава едва 16 лв. пенсия.⁵⁸

До декември 1905 г. Централното настоятелство с нищо не подсказва, че има намерение да предприеме конкретни действия за решаване на случая. Търпението на председателя на троянското дружество е поставено на изпитание и той отново е принуден, за трети път, да пише до София. Не скрива недоумението си, че не е получил отговор на писмата си, в които поставя толкова важни въпроси. Отправя молба да се направят постъпки пред Пенсионното управление, “...защото няма друг закрилник за поборниците и опълченците, които са в много тежко материално положение.”⁵⁹

Писмото му отразява част от действителността, която всъщност е много тревожна. Половинчатото отношение на държавата и нейните институции закономерно довежда до поредното недоволство, израз на което е молбата на русенското поборническо-опълченско дружество до Председателя на XIII обикновено народно събрание Тодор Гатев от лятото на 1905 година. Тя е изпратена до всички местни клонове. В нея се поставя изключително болезненият въпрос за раздадените земи и пари за обзавеждане на поборниците и опълченците. Получени като заслужена отплата и признание от държавата през 80-те години на XIX в., в началото на новия век постепенно се утвърждава становището, че те трябва да се изплатят от поборниците и опълченците.

За целта се създават специални комисии, които оценяват земите по 20–30 лв. за декар и определят месечна такса от 10 лв., при условие, че по това време средната месечна пенсия на поборниците и опълченците е 40 лева. Създава се парадокс

сално положение. От едната страна са поборниците и опълченците, на голяма част от които дадените пари и земи не оказват съществена материална промяна в живота им. От другата страна е държавата, решена отново да си върне малкото, дадено в друго време и при други обстоятелства. Правителството, начело с верния на Двореца и лично на княз Фердинанд, Рачо Петров, дори не се замисля върху моралната страна на на вече взетото управленско решение.

Повече от $\frac{2}{3}$ от раздадената земя се оказва неподходяща за обработване, камениста и неплодородна, отдалечена от родните места на тези, които са я получили. Вярно е и това, че част от земята попада в ръцете на лоши стопани. Проблемите се проявяват още в началото на 80-те години на XIX век. Много от поборниците и опълченците дават земята под аренда, а други я продават. Поради отсъствието на пазар на земята по същото време те получават много ниска цена. Съживяването на селското стопанство започва в началото на XX век. Наред с традиционните форми на обработване на земята постепенно се развиват процеси на проникване на модерна селскостопанска техника – плугове, сеялки, жетварки и др. Забелязват се първите признаци на уедряване на земеделските стопанства. Увеличава се цената на обработваемата земя.⁶⁰

Авторите на молбата отбелязват още един тревожен факт: “...защото те (поборниците и опълченците – Д. П.) вече и тъй са в напреднала възраст и мнозина от тях са парализирани, други са ослепели, трети недъгави вече за нищо (не стават), а четвърти починали вече и техните вдовици и сирачета, останали да изплащат дълговете на държавното съкровище.”⁶¹ Предложението им е – държавата да опрости дълговете на ветераните и техните наследници.

Троянското дружество не е изключение от правилото. Част от членовете му са получили земя и пари за обзавеждане: Д. Стоянов, П. Табаков, П. Стоянов, Т. Радев, Д. Банчев, В. Вътев, Цв. Михов, Д. Стоя-

нов. По установеното правило тя е далеч от родните им места, което изключително много затруднява обработването ѝ.

Молбата на русенското дружество е следствие от отдавна зреещо недоволство. Още през октомври 1904 г. клонът в Ловеч изпраща прошение до княз Фердинанд да защити техните права пред Народното събрание. Отговор от неговата канцелария не пристига, което членовете му приемат като знак, че трябва да се надяват преди всичко на себе си. На 5 февруари 1905 г. ръководството на ловешкото дружество изпраща покана на Д. Даскалов за участие в насроченото на 6 март заседание в Ловеч.⁶²

Заседанието протича доста бурно поради изключителната острога на обсъждания проблем. Действията на Централното настоятелство са оценени като недостатъчни и колебливи. Не е отминато и демонстрираното безразличие от страна на княз Фердинанд, на XIII народно събрание и неговия председател Тодор Гатев. Формира се общото мнение, че всички дружества в страната трябва да обединят усилията си, за да защитят своите интереси. Утвърден е текст за покана: “Ний, другарите Ви от ловчанското поборническо-опълченско дружество, като взехме предвид, че както в първата редовна сесия на сегашното XIII народно събрание, така и във втората, народните представители, без да гледат на никакви фактически заслуги, без да ги сравняват с тези на истинските ратници и опълченци, по-немислим начин, с по едночленни закончета, пенсионираха и възнаградиха в първата сесия десетина души, а във втората осемдесет души разни партизански лъже-поборници и готовановци.”⁶³

На 18 март 1905 г. председателят на ловешкото дружество Иван Докторов изпраща до Централното настоятелство писмо с искане за съдействие – да бъдат отпечатани молбата им до княз Фердинанд и поканата в един от софийските вестници, за да станат известни в цялата страна. Така

ловчанлии се опитват да привлечат на своя страна общественото мнение.⁶⁴

Но независимо от разгърнатата се активна дейност на местните клонове и създалите се настроения на недоволство сред членовете на организацията, държавата, в лицето на правителството на Р. Петров, не се отказва от взетото решение да си върне раздадените пари за обзавеждане и земи. Комисиите от упълномощените институции са вече съставени и готови да действат. Най-малкото, което Централното настоятелство може да направи в случая, е поне да уведоми своите дружества за започващите проверки. Те са насрочени от Министерството на финансите с Окръжно № 5365, подписано от министър Лазар Паяков. На окръжните управители и окръжните началници на финансите се нарежда да съставят комисии по чл. 9, пар. 1 и 2 от Закона за подобрене положението на поборниците и опълченците.⁶⁵ Целта на комисиите е да проучат исканията на тези поборници и опълченци, които са продали дадените им земи и сега искат да ги заменят с пенсии.

Наред с новите проблеми, неуреденото положение на седем от членовете на троянското дружество продължава да предизвиква основателното им безпокойство. Към тях се прибавя и тежкото материално положение, особено на семействата на рано починалите поборници и опълченци. Отдавна поставеният проблем със семейството на Хр. Гадевски още не е решен и през август 1906 г. П. Табаков отправя поредното писмо до Централното настоятелство: “Прочие, моля Ви г-н Председателю – пише той, – дайте ми нужните наставления как да завърша работата с туй семейство, за да му се отпусне повече пенсия.”⁶⁶ В желанието си да спази буквата на закона Настоятелството на Централното дружество стига до формализъм, който отрежда тежка съдба на вдовицата и на нейните деца.

Междувременно някои от членовете на дружеството, провокирани от решени-

ето на правителството, се опитват да намерят благоприятен за себе си изход от създалото се положение – изпращат молби до Централното настоятелство в София. Между тях са: В. поп Стефанов – иска да му се дадат още 30 дка земя и 200 лв. за обзавеждане; Цв. Михов – да му се отпусне пенсия и от нея да му се одържат парите за продадената земя. В подобен дух са молбите на Д. Михов и В. Вътев. Д. Даскалов предлага да се откаже от дадената му земя, срещу възможността да получи пенсия. Желание да получи неговата земя проявява П. Табаков.

Очакваният с нетърпение отговор на молбите им се забавя и това е поводът на заседание на дружеството да задължат П. Табаков отново да напомни на Централното настоятелство. През декември 1905 г. той изпраща две писма, №, № 7 и 8, в които за пореден път изяснява съдържанието на молбите на своите другари, с молба те да бъдат решени.⁶⁷ Нищо повече не се иска, пише в писмото си от 28 декември П. Табаков, освен защита на правата им, в съответствие със закона, и добавя – ако това не стане, няма смисъл от съществуването му.

Целият януари преминава в очакване. През февруари 1906 г. Централното настоятелство най-после дава знак, че е дошъл ред на троянчани. Отговорът на двете им писма от декември 1905 г. не е крайно решение, а по-скоро обнадеждаващ – съобщава се, че молбите им ще бъдат разглеждани на 1 май 1906 година.

В началото на 1906 г. с нова сила избухва проблемът с непризнатите поборници и опълченци. Той се оказва двустранен. Сред действителните членове на организацията се засилва недоволството и обидата от присъствието на такива хора в техните редици и, разбира се, от колебливото отношение на Централното ръководство. От друга страна, проблемът се оказва икономически – когато се раздават земя и пари за обзавеждане (и пенсии), те се разпределят между повече хора. Това влияе върху раз-

мера на средствата и земите и се отразява неблагоприятно на държавния бюджет.

През ноември 1906 г. троянското дружество изпраща официална молба до министър-председателя Димитър Петков, за да го запознае с утвърждаващата се тенденция за постоянно увеличаване броя на поборниците и опълченците в организацията.⁶⁸ Голяма част от тях, твърдят авторите на молбата, са “лъжливи.” Те са пенсионери, благодарение на “разни машинации, с които са довеждали до заблуждение, било пенсионните съвети, било Народното представителство и пр. Даже има такива раздадени свидетелства от Военното министерство.”⁶⁹ За да се преустанови порочната практика, предлагат троянчани, правителството да извърши обстоятелствена проверка. В нея да се включат двама представители на Централното дружество и по един представител от всеки местен клон. Проверката да обхване всички поборници и опълченци, раздадените земи, пари за обзавеждане и пенсиите.

Въпросите, отправени от П. Табаков, не получават задоволителен отговор. Но това не е пречка за Централното настоятелство да напомни на троянското дружество, че има неиздължен членски внос за 1905 и 1906 година. Следва незабавен отговор от 5 ноември 1906 година. С него П. Табаков точно информира какво е материалното положение на неговите членове – за двете години е успял да събере едва 5, 80 лв. членски внос, защото “... сме хора с големи разноски, с по 5-6-7 и 8-членни семейства, още повече и бедни, като всички опълченци, от които и 4 вдовици със слаби пенсии и с по 5–6 деца”.⁷⁰

На 25 юли 1908 г. Централното настоятелство уведомява с Окръжно № 75 всички местни дружества за взетото решение от заседанието си на 18 май с. г. за свикването на конгрес.⁷¹ Предлага се на конгреса да бъдат обсъдени въпросите за: евентуално преминаване на поборническо-опълченското дружество “Шипка” към Военното министерство; актуализиране на Закона за

подобрене положението на поборниците и опълченците, с цел увеличаване на ниските пенсии, даване право на недъгавите и бедните членове на организацията да се лекуват безплатно в държавните болници и минералните бани; издигане на общ паметник на загиналите от състава на БО; обявяване за почетни членове на всички, които са поставили началото на поборническо-опълченски фонд в Българска народна банка.

Идеята на Централното настоятелство организацията да премине в състава на Министерството на войната не е лишена от основание. Тя има важно тактическо и практическо значение и целта е чрез него да се осигури подкрепата на държавата за отстояването и защитата на правата и интересите на поборниците и опълченците. Ако въпросът се реши, поборническо-опълченското дружество “Шипка” запазва организационната си самостоятелност, надеждна преграда срещу бъдещи опити за използването му в услуга на различни политически цели.

Членовете на троянското дружество посрещат с интерес и надежда новината за свикването на конгрес. Убедени са, че решението на натрупалите се проблеми не търпи повече отлагане във времето. Ниските пенсии, липсата на сигурни доходи, невъзможността (а в редица случаи и незаинтересуваността) на държавата да ги реши, неуреденото организационно положение на седем от членовете му са само част от тях.

На 30 август П. Табаков изпраща писмо до Гр. Найденов за съдействие да получи свидетелството на Хр. Гадевски (по същото време съхранявано в Пенсионното управление в София), доказателство че е бил зачислен в 4 дружина на БО.⁷² Това е третото по ред писмо по “случая Хр. Гадевски” от 1906 до 1908 година. Той става симптоматичен не само за троянското дружество, но и за цялата организация. Дългоочакваният отговор пристига с писмо № 182 от 25 септември.⁷³ Той е издърж-

ан от бюрократична гледна точка, но не успокоява П. Табаков, а още по-малко Ц. Христова. Предложението на Централното настоятелство е тя да подаде заявление до Пенсионното управление, за да ѝ издадат препис от свидетелството на съпруга ѝ. Акуратно ѝ се напомня, че преписът ще бъде обгербван с марка от 50 ст. и са необходими 10 ст. за пощенски разходи.

Председателят на дружеството П. Табаков също има сериозни лични проблеми, заради които му се налага два пъти да изпраща до Министерството на финансите (през декември 1907 и март 1908 г.) една и съща молба. Той търси съдействието на министър Иван Салабашев от правителството на демократите, начело с Александър Малинов, да му бъдат заменени двете парчета земя. Едното е в землището на с. Добродан (3 дка), а другото в с. Белиш (6 дка), "...каменлива земя на стръмно място, които не раждат нищо. И понеже в закона – продължава молителят – не е казано никъде да ни се дава хресталак, а добра земя за обработване и понеже такава нямаше тогава, то ми се даде по неволя тая, само и само да се спре преписката".⁷⁴ П. Табаков предлага конкретно решение – да му се даде земята на покойната Атидже Чобанова от с. Борима.

Първоначално чиновниците от Министерството на финансите дават положителен отговор на молбата и председателят на троянското дружество не скрива задоволството си: "...аз като семеен човек – пише той в отговор на решението, – с 8 членно семейство, останах радостен на старините си и рекох, че почитаемото правителство още не е забравило своите нещастници".⁷⁵ Твърде скоро става ясно, че надеждите му се оказват напразни – земята на А. Чобанова е продадена на 20 март 1908 г., при условие, че П. Табаков подава първата молба на 19 декември 1907 година. Оказва се, че в продължение на три месеца Министерството на финансите не може да изясни собствеността на парче земя.

И докато личните проблеми на Ц. Христова и П. Табаков за пореден път са оставени на заден план, от София най-после пристига отдавна очакваната новина – на заседанието си от 7 септември Настоятелството на Централното дружество е взело решение за свикването на конгрес на 14 ноември 1908 година. С Окръжно № 175 от 10 септември се препоръчва всяко дружество да избере свои делегати за участие в конгреса.⁷⁶ Новината за предстоящия конгрес се посреща с вълнение и надежди от всички местни клонове. Членовете на троянското дружество не правят изключение от общата нагласа. Те също приемат конгреса като изход от задънената улица на материалната и социалната безизходница. Известно безпокойство поражда у тях изискването в Окръжно № 175, че делегатите ще бъдат допуснати до конгреса само ако представят пълномощно, заверено с подписите на председателя и секретаря и подпечатано с печата на дружеството.⁷⁷ Това е първата формална пречка пред троянчани, защото дружеството не притежава печат: "Ако без заверено пълномощно – заявява в отговора си П. Табаков – делегатите от Троян няма да получат разрешение да присъстват на конгреса, то по-добре да не пътуват до София".⁷⁸ Той се опитва да убеди Гр. Найденов, че подобно искане не трябва да се поставя пред дружества като троянското.

Докато текат разговорите и споровете в организацията "за" и "против" необходимите документи за участие в конгреса, вътрешно-политическият живот на България е разтърсен от събитие, чийто резонанс отеква в цяла Европа и предизвиква нееднозначни оценки сред Великите сили. На 22 септември 1908 г. с нарочен манифест княз Фердинанд обявява независимостта на България. Възстановена е една историческа несправедливост, но са нарушени условията на Берлинския конгрес.⁷⁹

Акът с обявяване на независимостта предизвиква верижна реакция: на 23 септември Австро-Унгария анексира Босна и

Херцеговина. Без да подкрепя официално София, тя използва станалото, за да реши териториалните си проблеми. Англия, Франция, Русия и Италия официално са против и подготвят протестна акция. Турция също се присъединява към лагера на недоволните и се опитва да получи компенсации за “причинените ѝ щети” в размер на 650 млн. франка.

Сложната вътрешно-политическа обстановка и неизясненото международно положение на България оказват влияние върху решението на Централното настоятелство да отложи конгреса. С Окръжно № 216 са обяснени причините за отлагането на конгреса.⁸⁰ Новината за отлагането на конгреса предизвиква недоволството на местните дружества. За тях той е спасителната глътка въздух. На 6 ноември 1908 г. П. Табаков изпраща своя отговор на Окръжно № 216. В него настоятелно поставя искането – конгресът да се проведе на вече обявената дата – 14 декември.⁸¹ И изразява тревогата си, че “...постепенно другарите си отиват един по един, там, където ще отидем всички и където ще отидем всинца.”⁸² Крайно време е, пише председателят на дружеството, да се облекчи съдбата на живите поборници и опълченци, независимо от “критическото положение“, в което се намира страната.

Много по-остра е реакцията на горнооряховското дружество, изразена в писмо от 1 декември 1908 г. и изпратено до всички местни клонове. Не само се критикува решението за отлагане на конгреса, но се посочва, че чл. 16 от Устава може да се използва само тогава, когато е получено съгласието на всички дружества. Председателят на дружеството А. Шаранков счита, че това е самоволно действие на Централното настоятелство, което не е в интерес на организацията.⁸³

Независимо от явно изразеното недоволство на местните дружества конгресът е отложен. Към вече известните се прибавят и други основателни причини. Изтича мандатът на Централното ръководство. На

30 ноември се провежда събрание на Централното дружество, на което са избрани десет души. От тях предстои да бъде избрано новото ръководство на организацията. Това са: Григор Найденов, Петър Григорчев, Никола Беловеждов, Тодор Киров, Иван Бобевски, Коста Капанов, Христо Попов, Спас Соколов, Тома Симеонов и Ангел Герчев. За решението на събраниято дружествата са уведомени с Окръжно № 231 от 2 декември. На 3 декември до тях е изпратено още едно писмо, подписано от Л. Пецев, П. Стоманияков, Д. Христов, Г. Стаменков и Милованов. Авторите му, за разлика от Окръжно № 231, си позволяват да насочат дружествата към избора на конкретни лица: Ив. Бобевски – за председател, К. Капанов и Сп. Соколов – за подпредседатели.⁸⁴ Писмото разкрива любопитна подробност от кухнята на Централното дружество – явното противоречие между двете основни групи в дружеството прераства в открит опит да се овладее ръководството. Напълно възможно е именно това да е скритата причина за отлагането на конгреса. По този начин групата около Гр. Найденов се надява да спечели време и да укрепи поразклатените си позиции на предстоящия конгрес.

Троянчани свикват своето събрание на 7 декември 1908 г., съгласно указанията на Окръжно № 231. Те дават гласовете си за Сп. Соколов – председател, К. Капанов и Ст. Беловеждов – зам.-председатели. На събраниято присъстват седем члена на дружеството, както става ясно от протокола за изборните резултати.⁸⁵ Те показват, че троянчани са повлияни от писмото на Л. Пецев, П. Стоманияков, Д. Христов и др., с едно изключение – вместо Ив. Бобевски за председател е предпочетена кандидатурата на Сп. Соколов. Резултатът не е изненадващ, като се има предвид, че сред членовете на троянското дружество има много недоволни от дейността на Централното настоятелство, довела до забавяне решаването на важни въпроси, които стават предмет на няколкогодишна преписка между

Троян и София. Отражение оказва и решението за отлагане на конгреса.

*

Архивът на троянското поборническо-опълченско дружество “Шипка” е ценен не само като възможност да се разкрие дейността на едно местно дружество, на социалната и житейската съдба на членовете му, а и защото, след Шумен и Габрово, то е третото дружество, което със запазената си документация позволява един по-широк изследователски поглед върху

историческата съдба на БО след Освобождението.

Периодът от 1903 до 1908 г. обхваща създаването и укрепването на дружеството. Разгледан на фона на общия живот на поборническо-опълченската организация той разкрива възможността да се надникне и зад спуснатата завеса на другите дружества в страната, архивите на които не са достигнали до нас. И като се отчита характерното и строго специфичното за троянското дружество, да се направят общаващи изводи.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ **Кисов, С.** Българското опълчение в Освободителната руско-турска война (1877–1878). Действието на 3-та дружина от Българското опълчение. С., 1902; **А. Бендерев.** Историята на Българското опълчение и Освобождението на България, 1877–1878. С., 1930; **М. Анков.** Спомени за размирните години, 1877–1878. С., 1936; **Г. Марчин.** Участието на Българското опълчение в Освободителната руско-турска война, 1877–1878. Ст. Загора, 1928; **Д. Уста-Генчев.** Най-първият опит да се напише историята на българското опълчение. – сп. Военен журнал, г. XXIX, кн. 4, 1922; **От същ. авт.** По създаването на Българското опълчение през есента на 1876 г. – ВИС, ч. VI, т. 9, 1932–1933; **Р. Димитриев.** Боевете и операциите около Шипка във войната 1877–1878 година. С., 1902.
- ² **Митев, Й.** Българското опълчение в Освободителната война. С., 1955; **Г. Вълков.** Относно периодизацията на историята на Българското опълчение. – ВИС, т. 1, 1980; От същ. авт. Българското опълчение – формиране, бойно използване и историческа съдба. – ВИ, С., 1983; **Р. Руменин.** Българското опълчение, 1877–1878. Личен състав. С., 1978; **В. Хаджииников.** Някои проблеми относно участието на българския народ в Освободителната война. – сб. Освобождението на България (1877–1878). С., 1970; **С. Пенков.** Българите в Освободителната война, 1877–1878. С., 1979; **А. Анчев.** Българското опълчение. С., 1968; **Ц. Лалов, Ц. Генов.** Българското опълчение, 1877–1878. С., 1977.
- ³ Музей “България и славянския свят” (МБСС), Основен фонд, № 1396.
- ⁴ Вж. **Вълков, Г.** Българското опълчение – формиране, бойно използване и историческа съдба, с. 292–293; В. “Юнак”, бр. 30 от 3 август 1898; “Славяни”, бр. 143 от 11 юли 1885.
- ⁵ МБСС, Оф, № 1396, л. 34.
- ⁶ Пак там, л. 35.
- ⁷ Пак там, л. 28–29.
- ⁸ Пак там, л. 31–32.
- ⁹ Пак там, л. 13–20. На нито един от списъците няма дата и година на съставянето им.
- ¹⁰ Пак там, л. 1–2; Вж. също **Р. Руменин.** Българското опълчение, 1877–1878. Личен състав. С., ВИ, 1978.
- ¹¹ МБСС, л. 1; Вж. също **Р. Руменин.** Цит съч, с. 482. Д. Стоянов е отбелязан под № 8947, записва се в БО на 11 юни 1877 г.
- ¹² МБСС, л. 26.
- ¹³ Пак там, л. 1–2; Р. Руменин посочва, че П. Табаков е ранен в боевете на Шипка през август 1877 г. Изписан е от болницата на 8 април 1878 г., но на 5 май 1878 г. отново постъпва и е изписан на 9 юни. Цит. съч., с. 497.

- 14 МБСС, л. 1–2; В списъка на **Р. Руменин** Д. Даскалов е записан под № 5326, родом от гр. Троян, не се уволнява на 26 юни 1878 г. от БО. Цит. съч., с. 290.
- 15 МБСС, л. 1–2; В списъка на Централното дружество е записан под № 19. В списъка на **Р. Руменин** са посочени три имена: Дачу Стоянов, под № 8923, от с. Гозница, Ловешко; Дончо (Дочо) Стоянов, № 8953, от тр. Ловеч; Дочо Стоянов, № 8957, зачислен във 2 рота, 9 дружина (и в трите имена има сериозни различия от името и данните на записания под № 5 в списъка на троянското дружество). Цит. съч., с. 283.
- 16 МБСС, л. 3–4. Подобно име посочва и Р. Руменин под № 5839. Става дума за участник в БО, зачислен като редник във 2 рота, 1 дружина. Липсата на други по-конкретни данни подсказва, че може би става дума за съвпадение на имена. Цит. съч., с. 488.
- 17 МБСС, л. 3–4.
- 18 В списъка на Централното дружество Хр. Драгнев е записан под № 6 и е отбелязано, “...че е избягал от своята рота” (вж. МБСС, л. 26).
- 19 Пак там, л. 3–4.
- 20 Пак там. При **Р. Руменин** е записан под № 9072 и се уточнява, че влиза в БО на 17 юни 1877 г. Цит. съч., с. 489. В списъка на Централното дружество е отбелязано, че не е признат за опълченец, защото на 10 февруари 1878 г. е избягал от ротата си, заедно със зачислената си пушка. Посочената забележка влиза в сериозно противоречие с данните за П. Стоянов от списъка на троянското дружество (вж. МБСС, л. 26).
- 21 Пак там, л. 5–6.
- 22 Пак там. При **Р. Руменин** е заведен под № 7889. Цит. съч., с. 427.
- 23 МБСС, л. 5–6. (При **Р. Руменин** не е отбелязан опълченец с такова име.)
- 24 Пак там (При **Р. Руменин** не е отбелязан опълченец от с. Калейца със същото име).
- 25 Пак там, л. 7–8. (При **Р. Руменин** не е отбелязан.)
- 26 МБСС. (При **Р. Руменин** е заведен под № 5924. Цит. съч., с. 329.)
- 27 МБСС, л. 18, 25. (При **Р. Руменин** е заведен под № 8636 и е посочено, че е раняван на 20 юли 1877 г. Цит. съч., с. 466.)
- 28 МБСС, л. 18–19.
- 29 **Бурмов, Ал.** Христо Ботев и неговата чета. С., Наука и изкуство (НИ), 1977, с. 84–85, 107.
- 30 Пак там, с. 86–88.
- 31 Пак там, с. 104–105; Вж. също **Г. Тахов.** 209 хъшовски жития. С., 1996, с. 184–185; **Г. Петров.** Двоен подвиг. – в. “Земеделско знаме”, бр. 129 от 21 юли 1983; **Н. Ферманджиев.** Старите архиви разказват. – в. “Поглед”, бр. 11 от 5 март 1973.
- 32 МБСС, л. 20; В „209 хъшовски жития“ **Г. Тахов** посочва, че му е издадено уволнително свидетелство № 1922 от 2 юли 1878 г. Цит. съч., с. 185. (При **Р. Руменин** няма опълченец с такова име.)
- 33 МБСС, л. 23, 25. Не е отбелязан при **Р. Руменин.**
- 34 Пак там, л. 22–23, 27. Не е отбелязан при **Р. Руменин.**
- 35 Пак там, л. 22–23.
- 36 Пак там. При **Р. Руменин** М. Иванов е посочен под № 3753 и е отбелязано, че е уволнен на 16 юни 1878 г. (в списъка на Троянското дружество за дата е посочена 27 юни 1878 г.)
- 37 МБСС, л. 23.
- 38 Пак там, л. 24.
- 39 Пак там. (Данните за М. Дочев и Г. Колев са непълни, защото липсва част от архива. Те не са посочени и от **Р. Руменин.**)
- 40 Пак там.
- 41 Пак там, л. 26.
- 42 Пак там, л. 33.
- 43 Пак там.
- 44 Пак там, л. 51.

- 45 Според Закона за подобрене положението на поборниците и опълченците от 1896 г. сумата за “обзавеждане” се дава за закупуване на необходимия селскостопански инвентар, който да ги подпомогне да се занимават със земеделие. (Вж. “ДВ” от 5 февруари 1896.)
- 46 МБСС, л. 46–47.
- 47 Пак там, л. 61–62.
- 48 Пак там, л. 40.
- 49 Пак там, л. 55–56.
- 50 Пак там, л. 42–43.
- 51 Пак там, л. 57–58.
- 52 Пак там, л. 53–54.
- 53 Пак там, л. 59–60.
- 54 Пак там, л. 36–37.
- 55 Пак там, л. 38–39.
- 56 Пак там, л. 63.
- 57 Пак там, л. 74–75.
- 58 Пак там, л. 92–93.
- 59 Пак там, л. 78–80.
- 60 **Тодоров, Н., Д. Ангелов, Б. Цветкова и др.** Стопанска история на България. С., НИ, 1981, с. 264–265; **Л. Беров.** Икономическото развитие на България през вековете. С., Профиздат, 1974, с. 85–88.
- 61 МБСС, л. 72–73.
- 62 Пак там, л. 95.
- 63 Пак там, л. 65–66.
- 64 Пак там, л. 90.
- 65 Пак там, л. 67.
- 66 Пак там, л. 80.
- 67 Пак там, л. 81–93, 88–89.
- 68 Пак там, л. 101–102.
- 69 Пак там, л. 102.
- 70 Пак там, л. 103.
- 71 Пак там, л. 134.
- 72 Пак там, л. 122.
- 73 Пак там, л. 143.
- 74 Пак там, л. 124.
- 75 Пак там, л. 135–136.
- 76 Пак там, л. 130.
- 77 Пак там, л. 131.
- 78 Пак там, л. 145.
- 79 **Ангелов, Д., Хр. Гандев, Н. Тодорова.** История на България. С., 1962, НИ, т. II, с. 235–237; **Цв. Тодорова.** Обявяване независимостта на България през 1908 г. и политиката на империалистическите сили. С., 1960, с. 99–100; **Документи по обявяване на независимостта на България.** С., 1968, с. 32–33; **М. Семов.** Великите сили и българската национална драма. С., 1991, с. 146–148.
- 80 МБСС, л. 157.
- 81 Пак там, л. 158.
- 82 Пак там, л. 166.
- 83 Пак там, л. 173.
- 84 Пак там, л. 178–179.
- 85 Пак там, л. 184.

THE ARCHIVE OF THE *SHIPKA* VETERANS AND VOLUNTEERS' SOCIETY IN TROYAN
FROM THE BULGARIA AND THE SLAVIC WORLD MUSEUM COLLECTIONS

(Summary)

Dimitar Pavlov

The society of the veterans and volunteers from the Russo-Turkish war (1877–78) in Troyan is the only one whose archive survived comparatively undamaged. The archive provides information on the development and activity of the society, thus adding to our knowledge of the general history of the Bulgarian Volunteers corps. Having in mind the scarcity of information on the society's local branches due to the loss of their archives, the importance of the survived documents significantly grows.

The society incorporates veterans and volunteers of intriguing and elaborate personal and revolutionary fate – they all participated either in the National Liberation movement and the detachments of Filip Totyu and Hristo Botev or in the Serbo-Turkish war from 1876. Their participation in the Bulgarian Volunteers corps and the Russo-Turkish Liberation war (1877–78) naturally crowned their eventful lives.

Seen in the context of the common life of the Central *Shipka* Veterans and Volunteers Society the activity of the local Troyan fellowship is well attested. The preserved written instruments and archive materials reveal the connections they maintained with the rest of the local societies as well as with the Central Board relating to important social, organizational and political problems of the Bulgarian veterans and volunteers across the country.

On the other side, the researchers take particular interest in the relationship of the members of the society which worked on its whole activity. The history of the society also reflects the personal and social lives of the veterans and volunteers after the Liberation. They were entirely influenced and shaped by the attitude of the state and her institution to her worthy sons.